

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
«Саглынская средняя общеобразовательная школа Овюрского кожууна»

«ПРИНЯТА»
на заседании
педагогического совета.
Протокол №1 от «30»
августа 2023 г.

«УТВЕРЖДАЮ»
Директор школы:
Назытай О.М.
Приказом №181
от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

внеурочной деятельности

« Улусчу ужурлар »

для обучающихся 9 класса

на 2023-2024 уч.год

Руководитель: Саая Галина Кодуповна

Тайылбыр бижик

9-ку класска “Улусчу ужурлар” деп класстан дашкаар ажыл-чорудулгага ажылчын программаны Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң бадылааны А.К.Ооржактың, С.Б.Оюннуң “Тыва ужур-чаңчылдар” деп 5-9 класстарга өөредилге программазынга болгаш чаа Федералдыг күрүне өөредилге стандартының негелделеринге, Тыва Республиканың өөредилге черлеринге кижиниң сүзүүн болгаш мөзү-шынарын кижизидип сайзырадырының концепциязынга (2011ч.) дүүштүр тургускан.

2023-2024 өөредилге чылында 9-ку класска “ Улусчу ужурлар” деп класстан дашкаар ажыл-чорудулганы өөрөдиринге өөредилге планында неделяда ниитизи-биле 1 шак көрдүнгөн. 9-ку класска 34 өөредилге неделязында 34 шакта программаны долузу-биле өөрөткөн турар ужурлуг.

Курстун (эртемниң) план езугаар шиңгээттингениниң түннелдери

Бо программа 9-ку класстың доозукчуларының бот-тускайлаң (личностные), метапредметтиг (метапредметные), предметтиг (предметные) дараазында түннелдерни чедип алырын магадылап хандырып турар.

Бот-тускайлаң түннелдери (личностные результаты)

1. Хамааты мөзү-шынар кижизидилгези;
2. Патриоттуг кижизидилге;
3. Сагыш-сеткил, мөзү-шынар кижизидилгези;
4. Чараш чүүлдү эскерип билиринге кижизидери;
5. Күш-шыдал азы мага-бот дадыктырылгазының кижизидилгези;
6. Күш-ажыл кижизидилгези;
7. Бойдуска хумагалыг болурунга кижизидери;
8. Эртемниң үнелиин, чугулазын медресеп билиринге кижизидери.

Метапредметтиг түннелдери

1. Тыва ужур-чанчылдарны аас чогаалындан болгаш чечен чогаалдан тып билир;
2. Кожа-хелбээ чоннарның чаңчылдарын билир;
3. Кожа-хелбээ чоннарның чаңчыл-чүдүлгезин билир болур.

Предметтиг түннелдери

1. Езулалдыг дойлар. Тыва кижиниң үш дою: төрүттүнгенде, өгленгенде, чырык өртемчейден чарылганда, ону эрттирер езулалдары, чуруму-биле таныжар, билир болур;
2. Тываларның тос ыдыы. Ыдык- кандыг-бир чувени (малды, хараачаны, ыдык окту) онзагай шынарларлыг эн-не дээди деп санап, чүдүүрүнун, тыва кижиниң тос ыдыы, оларның аттарының дугайында таныжар, билир болур;
3. Тос дагылгалар .Бурунгу тываларның бойдус-биле амыдыралчы сырый харылзаазын, аңаа тускай хамаарылгазын, оларның дагылгаларда илереттингенин билир болур;
4. М.Кенин-Лопсан- тыва чоннуң ужур-чаңчылдарының шинчилекчизи, нептередикчизи дээрзин билген турар ужурлуг.

Курстуң (эртемниң) кол допчузу

№	Өөредир кезектери	Шагы	Ооң иштинде		Кижизидилге ажылының угл.
			Чугаа сайзырад.	Практ. кичээл	
1	Катаптаашкын	8	-	3	1,2,3,4,5,6,7,8
2	Езулалдыг дойлар	6	1	1	1,2,3,4,5,6,7,8
3	Тываларның тос ыдыы	7	-	2	1,2,3,4,5,6,7,8
4	Тос дагылгалар	9	-	-	1,2,3,4,5,6,7,8
6	М.Кенин-Лопсан- тыва чоннуң ужур-чанчылдарының шинчилекчизи, нептередикчизи	3	-	1	1,2,3,4,5,6,7,8
	Шупту	33	1	7	

Календарь-темалыг план

№	Темалары	Шагы	Эрттирер хуну, айы	
			План езугаар	Херек кырында
	Катаптаашкын			
1	Улусчу ужур-чаңчылдар- чоннуң тускай өөредии, ооң үнген дөзу- тыва чоннуң амыдыралы.Чарылбас кезектери- ужурлар, чаңчылдар,езулалдар, дагылгалар, сагылгалар.	1		
2	Тыва чоннуң ужур-чаңчылдарын шинчилээниниң кыска төөгүзү.	1		
3	Езулалдарның кол хевирлери: ыдык,дагылга,сагылга,йөрээл,чалбарыг.Оларның үнген дөзу.	1		
4	Тываларның ыдыктап каан малы,ыажы, дагыыр хеми, тайгазы, оваазы. Оларның бойдуста тускай сорунзалыг (энергетиктиг) үнүштер, даглар, суглар-биле холбаазы. Оларның бойдус камгалаарынга салдары.	1		
5	Езулалдарны бөлүктээри: өг, аьш-чем-биле холбашкан, бойдуска хамаарышкан, кижиниң амыдыралы-биле холбашкан езулалдар. Оларның утказы.	1		
6	Практиктиг кичээл. Өгбелери, ада-иезиниң дузазы-биле төрөл аймактың, бөлүктүң ыдыктары, дагылгалары-биле таныжылга.	1		
7	Практиктиг кичээл. Аалчылар (энелер,авалар, адалар) чалап, езулалдарны херек кырында сагып өөредири. Видеофильмнерни ажыглаары.	1		
8	Практиктиг кичээл. Шагаа, Наадым езулалдарынга киржип, оларны сагып өөренири.	1		
	Езулалдыг дойлар			
9	Тыва кижиниң үш дою: төрүттүнгенде,өгленгенде,чырык өртемчейден чарылганда. Уруг дою. Ону эрттирер езулалдары, чуруму. Оол, кыс уруг төүттүнген аайы-биле дойну эрттирериниң онзагайы.Уруг бажын кыргыыры (хылбыктаары), эрттирер езу-чуруму.	1		
10	Куда дою.Уруг айтырары (таныжары).Дугдээшкин, шайын бузары, товун айтырары.Куда езулалдары.	1		
11	Кижиниң сөөлгу дою. Хоруглуг езулалдар. Амгы уеде ону эрттирериниң чурумун хажыдып турары.	1		

12	Мал-маганга хамаарышкан дойлар: дүк дою, тарак дою, кыштаг дою. Чер ажылының дойлары: тараа дою, сиген дою. Чүдүлгеге хамаарышкан дойлар.Эрттирер ужурлары. Езулалдарлыг дойларның кижиниң амыдыралынга салдары. Оларны салгал дамчыдар ужур-утказы.	1		
13	Практиктиг кичээл. Амыдыралда кижиниң үш доюн, мугур харлаанын эрттирип турарының дугайында сактышкыннар.	1		
14	Чогаадыг «Чуртталганы чугле байырлап-дойлап эрттирип болур бе?»	1		
	Тываларның тос ыдыы			
15	Ыдык- кандыг-бир чувени (малды, хараачаны, ыдык окту) онзагай шынарларлыг эн-не дээди деп санап, чүдүүрү.Тыва кижиниң тос ыдыы.Оларның аттары.	1		
16	Хойну, сергени,аътты, тевени,сарлыкты,буганы, ивини ыдыктаары. Ыдыктаар мал-маганның өң-чүзүнү. Кижиниң кадыы-биле холбаазы. Ыдыктаарының чуруму. Ыдыктаарының утказы.	1		
17	Ыдык окту ыдыктаары- ажы-төлдүн кадык-шинээн,сүзүглелин хей-аът кирип, камгалаары. Ыдык-окту салгал дамчыштырары.Ыдыктаашкын херекселдери.	1		
18	Хараачаны ыдыктаары, ооң сүзүглелдиг утказы-дээрнин, сылдыстарның эгээлеринин сулде-чаяанын камгалаары.	1		
19	Тос ыдык-кижини камгалаан бурунгу сүзүк. Ооң кижизидилгелиг үнезинин мөңгези, аныяк салгалга чаагай салдары.	1		
20	Практиктиг кичээл. Ыдыктарны, ыдыктаашкынны тоолдарда, чечен чогаалда чуруп коргускенин тып, шилип номчууру.	1		
21	Практиктиг кичээл.Ыдыктаашкын, езулалдарлыг кинофильмнер коору. Музейден ыдыктаашкын херекселдери-биле таныжары.Утказын билип, ажыглаары.	1		
	Тос дагылгалар			
22	Бурунгу тываларның бойдус-биле амыдыралчы сырый харылзаазы, аңаа тускай хамаарылгазы. Оларның дагылгаларда илереттингени.	1		
23	Тываның долгандыр турар хүрээлелин амгы болгаш келир үеде экижидеринге дагылгларның кижизидилгелиг ужур-дузазы, кижиге салдары. Дээрни дагыыры.Тос дээрге хүндүткел. Дээрге чалбарыыры.	1		
24	Тос аржаан. Тос-карак- чажыг ыяжы	1		
25	Таңды дагыыры.Тос таңды, аңаа хамаарышкан чалбарыглар, йөрээлдер.	1		

26	От дагыры.От-чаячы, от- азыракчы. Чула оду.Отка чалбарыг, йөрээлдер.	1		
27	Суг бажы. Ону дагырының ужурлары, аңаа хамаарышкан сагылгалар. Аржаан суглар. Оларга сүзүглел. Аржаан саңы,чалбарыг, йөрээл.	1		
28	Оваа дагыры.оваа дажы, аңаа чүдүлге-сүзүглел.	1		
29	Көжээ дагыры. Көжээ дажы,ооң хевирлери: даш көжээ, кижичөжээ, бижиктиг даштар.Төөгүлүг көжээлер, оларга хамаарышкан улусчу ужурлар.	1		
30	Дагылгалыг ыяштар,оларның хевирлери.	1		
	М.Кенин-Лопсан- тыва чоннун ужур-чаңчылдарының шинчилекчизи, нептередикчизи			
31	М.Кенин-Лопсан-делегейде билдингир тыва эртемден-этнограф.Ооң эртем-шинчилел ажылдары, тыва улусчу езу-чаңчылдарны чыып бижииринге киржилгези, тыва улусчу өөредигниң эртем талазы-биле үндезилекчизи.	1		
32	М.Кенин-Лопсанның кижичөжээ дугайында билиишкени. Кижичөжээ- бойдустан энерелдиг төлү, ооң чажындан тура төрөөн чонунун ужур-чаңчылдарына өөредип, езулуг кижичөжээ кылдыр хевирлээри. Ооң ажылдарында кижичөжээ назынын ылгааны, назы-хар аайы-биле кижичөжээдилгениң сорулгазын, утказын көргүскени.	1		
33	Практиктиг кичээл.Тыва ужур-чанчылдарны шинчилеп, чыып, аныяк салгалга эгидеринге, чон аразына тарадырына үлүг-хуузун кириштирген эртемденнерниң номнары-биле таныжылга.	1		
34	Түңнел кичээл			